

Η ΨΥΧΙΚΗ ΜΟΡΦΟΠΟΙΗΣΗ ΣΤΗΝ ΨΥΧΑΝΑΛΥΣΗ

Από τον Οκτώβριο του 2005, στο πλαίσιο της Ε.Ψ.Ε., μια ομάδα συναδέλφων, αποτελούμενη αυτή την περίοδο από τις κυρίες Ασσέρ, Ζέη, Κατσαρού, Τατέου, Παπανδρέου και τους κυρίους Τσιογκρή, Μαλιδέλη και εμένα, έχουμε οργανώσει Ομάδα Εργασίας με θέμα: «Η εργασία της ψυχικής μορφοποίησης. Θεωρία και τεχνική σε καταστάσεις όπου χωλαίνουν οι αναπαραστάσεις και το συναίσθημα».

Το κίνητρό μας γι' αυτό το πετυχημένο –όπως φαίνεται εκ του αποτελέσματος και τα οχτώ συναπτά χρόνια της εργασίας μας– εγχείρημα ήταν το εξής: τα τελευταία χρόνια, όλο και περισσότεροι αναλυτές βρίσκονται αντιμέτωποι μ' αυτό που λέμε μη νευρωτικές οργανώσεις και για τις οποίες η αναλυτική θεωρία και τεχνική, στηριζόμενες στην υπόθεση του ασυνειδήτου της πρώτης τοπικής (ελεύθεροι συνειρμοί, αναμνήσεις μέσα από την άρση της απώθησης, αναπαραστάσεις και ερμηνείες μέσω της ελεύθερα κυμαινόμενης προσοχής), φαίνεται να μην επαρκούν.

Έτσι, έρχεται όλο και πιο συχνά στο προσκήνιο το δεύτερο μοντέλο της θεωρίας του Φρόυντ, αυτό του μη δυναμικού ασυνειδήτου και, φυσικά, των κατασκευών (Freud: 1937, *Constructions in Analysis*). Μοιάζει δε να μην επαρκεί η κλασική άποψη, διότι δεν είναι δεδομένο πως όλα τα περιεχόμενα του ψυχικού οργάνου θα πάρουν τον δρόμο των αναπαραστάσεων και των συναισθημάτων. Αυτό λοιπόν το μη αναπαραστάσιμο ή μη αναπαρασταθέν είναι που μας απασχολεί ιδιαίτερα, και βρήκαμε στη σκέψη των Botella επίσης πολλά ενδιαφέροντα σημεία, τα οποία και μελετούμε.

Γνωρίζουμε άλλωστε πως στην ανάλυση των νευρωτικών ασθενών κύρια θέση έχει η κλασική ερμηνεία, δηλαδή η ερμηνεία που σκοπεύει στη ρήξη και αποσύνδεση του έκδηλου νοήματος, της λάθος σύνδεσης της αναπαράστασης με το συναίσθημα, με στόχο την αποκάλυψη του λανθάνοντος νοήματος και τη σύνδεση της αναπαράστασης με το «σωστό» συναίσθημα.

Σε ορισμένες όμως κατηγορίες ψυχικών οργανώσεων –στις αποκαλούμενες μη νευρωτικές οργανώσεις–, λόγω του υπερβολικού άγχους και της επικράτησης πρώιμων αμυνών (διχοτομήσεις, διαψεύσεις, αποκλεισμοί κ.λπ), μια τέτοια ερμηνεία μπορεί να επιτείνει τις υπάρχουσες άμυνες και το άγχος. Αυτό συμβαίνει ιδιαίτερα εκεί όπου η

ικανότητα του αναλυόμενου για αναπαραστάσεις και συναισθήματα είναι μειωμένη.

Σ' αυτές τις περιπτώσεις, θέση έχει η λεγόμενη εικονοποιούσα ερμηνεία, η οποία –σε αντίθεση με την κλασική– πλάθει μορφές, τις συνδέει και τελικά δημιουργεί νόημα. Οι Botella, στηριζόμενοι σε σκέψεις του Φρόυντ [όπως του 1900: *The interpretation of dreams*, ιδιαίτερα το κεφ. VII του 1915 «Metapsychological supplement to the theory of dreams», του 1937 για τις «κατασκευές», όπως επίσης σε άλλες εργασίες του πάνω στην αντίληψη (perception) και τις εγγραφές], αλλά και άλλων ψυχαναλυτών (π.χ. Guillaumin, Anzieu, Aulagnier κ.ά.), προτείνουν την έννοια της μορφοποίησης (figurability) και την εργασία της μορφοποίησης. Σε αυτή την εργασία, ο αναλυτής –αλλά και ο αναλυόμενος με τον δικό του τρόπο– μέσα από τη δική του μορφολογική παλινδρόμηση, η οποία μπορεί να φτάσει μέχρι την ψευδαίσθηση ή μία παράδοξη σκέψη, δένει-ενώνει σε μια μορφή τα ετερογενή και ετερόχρονα στοιχεία της ψυχικής ζωής του αναλυόμενου –τα οποία ο ίδιος δεν είναι σε θέση να συνδέσει–, και τη μορφή (figure) αυτή, η οποία δεν είναι ακόμη αναπαράσταση, την προτείνει στον αναλυόμενο. Αυτή η μορφή οργανώνει το διάχυτο άγχος και μπορεί να αποτελέσει αφετηρία για συνδέσεις και κατασκευές, αλλά και αναμνήσεις από τον ίδιο τον αναλυόμενο. Είμαστε επομένως στον χώρο των ψυχικών μετασχηματισμών.

Χρησιμοποιούμε τη λέξη «μορφοποίηση» μεταφράζοντας την αγγλική λέξη «figurability», την οποία χρησιμοποιούν οι Botella. Η λέξη «figurability», με τη σειρά της, είναι η μετάφραση της γαλλικής «figurabilité», η οποία, με τη σειρά της πάλι, είναι η κατά προσέγγιση μετάφραση της γερμανικής *Darstellbarkeit* (παρουσιάζω, παριστώ, συμμορφώνω). Όπως και να 'χει πάντως, με τον όρο «μορφοποίηση» οι Botella εννοούν την τάση του ψυχικού οργάνου να δένει, να συνδέει εσωτερικά και εξωτερικά ερεθίσματα, ετερογενή και ετερόχρονα στοιχεία, και να τα εντάσσει στη λειτουργία του μετατρέποντάς τα σε συστατικά του, δίνοντας εντέλει μια φόρμα-μορφή, όπως –τηρουμένων των αναλογιών– συμβαίνει στο όνειρο.

Η έννοια της μορφοποίησης μπορεί να γίνει διακριτή σε όλο το έργο του Φρόυντ, αρχής γενομένης το 1895 (Project), όπου, μιλώντας για τα όνειρα, γράφει για μια «compulsion to associate», δηλαδή μια ανάγκη σύνδεσης όλων των πηγών που έχουν δράσει ως ερέθισμα για το όνειρο

(αυτό κάνει τα όνειρα ανόητα, παράξενα). Το 1900 (*Ερμηνεία των ονείρων*), αλλά και αργότερα στις *Νέες Εισαγωγικές Διαλέξεις*, μιλάει για την τάση του ψυχικού οργάνου να ευνοεί συμπυκνώσεις και να δημιουργεί «νέες ενότητες». Ανάλογης προβληματικής είναι οι αναφορές σ' όλο το έργο του μέχρι την «επιτομή». Σ' αυτές, νομίζω, πρέπει να συμπεριλάβουμε και την έννοια και λειτουργία της συνδιέγερσης, με την οποία ο Φρόυντ μάς λέει πως κάθε διέγερση που συμβαίνει στο ψυχικό όργανο «παρασύρει», «δένει» και τη σεξουαλική διέγερση. Αλλιώς διατυπωμένο, θα έλεγα πως η συνδιέγερση αποτελεί τον πυρήνα της τάσης του ψυχισμού να φέρνει σε επαφή σκόρπιες διεγέρσεις.

Στην παρούσα εργασία θα ασχοληθώ και θα αναπτύξω την έννοια της μορφοποίησης, όπως την έχουμε κατανοήσει στην ομάδα με τον δικό μας τρόπο, έχοντας ως αφετηρία φυσικά τις ιδέες του Φρόυντ και των Botella.

Οι Botella ορίζουν την εργασία της ψυχικής μορφοποίησης ως την τάση του ψυχικού οργάνου προς αυτό που οι ίδιοι αποκαλούν αρχή της «σύγκλισης-συνοχής» (convergence-coherence). Σύμφωνα με αυτή την αρχή, ο ψυχισμός σκοπεύει στο να δέσει, συνδέσει τα εσωτερικά και εξωτερικά ερεθίσματα, τα ετερογενή και ετεροχρονικά στοιχεία σε συστατικά του. Αποτέλεσμα αυτής της ψυχικής εργασίας είναι μία «φόρμα», μία μορφή, δηλαδή ένας στοιχειώδης, εύληπτος, κατανοητός σχηματισμός, άμεσα προσιτός στο συνειδητό. Η κατάληξη αυτή –η μορφή– έχει τον χαρακτήρα μιας αντιληπτικής ψευδαίσθησης, η οποία όμως δεν είναι ούτε αντίληψη ούτε ψευδαίσθηση, διότι δεν υπάρχει συμμετοχή των αισθητηρίων οργάνων. Σε διαφοροποίηση με την ψευδαίσθηση, η μορφοποίηση πρέπει να κατανοηθεί ως έχουσα μια περισσότερο «υλική» ποιότητα. Σε διαφοροποίηση με την αναπαράσταση και την αντίληψη, που ανήκουν στην τάξη του μόνιμου, του σταθερού, η μορφοποίηση έχει μια παραδοξότητα, κάτι το στιγμιαίο, μια εκθαμβωτική ταχύτητα (όπως στο όνειρο) (Botella, 2005, σ. 13).

Να επισημάνουμε όμως πως –κατά τη γνώμη μου, και παρότι οι Botella αναφέρονται συχνά στο όνειρο– μόνο κατ' αναλογία μπορούμε να τα συγκρίνουμε, διότι οι διαφορές είναι τεράστιες. Πρώτ' απ' όλα, η λειτουργία του ονείρου προϋποθέτει μια ικανοποιητική οργάνωση των ψυχικών συστημάτων, μια καλή συνεργασία ανάμεσά τους, και επομένως βρισκόμαστε στη γραμμή της σύγκρουσης και του συμβολισμού.

Διαδικασίες, δηλαδή, οι οποίες είναι μακράν των μη νευρωτικών οργανώσεων, που εξετάζουμε υπό το πρίσμα της μορφοποίησης.

Επίσης, στη μορφοποίηση προεξάρχει η μορφολογική παλινδρόμηση, ενώ στο όνειρο η τοπική. Η ομοιότητα, βέβαια, βρίσκεται στη συνεκτική ικανότητα του ψυχικού οργάνου να «δένει» σκόρπια, βιωματικά, αντιληπτικά, αισθητηριακά στοιχεία.

Ας δούμε τώρα αναλυτικότερα την εργασία της μορφοποίησης, την οποία θα κάνει ο αναλυτής και την οποία δεν μπορεί να κάνει ο αναλυόμενος εξαιτίας των αναπαραστατικών δυσκολιών. Βρισκόμαστε στον χώρο του μη αναπαρασταθέντος και του μη αναπαραστάσιμου. Στη διάρκεια λοιπόν της ανάλυσης, ο αναλυτής, χωρίς να το επιδιώκει φυσικά, παλινδρομεί μορφολογικά επέκεινα της λειτουργίας της ελεύθερα κυμαινόμενης προσοχής, όπου όμως και η αναπαράσταση λέξης αποεπενδύεται. Αυτή τη διακοπή από τον κόσμο των αναπαραστάσεων οι Botella την ονομάζουν «ατύχημα της σκέψης». Ο αναλυτής επομένως παλινδρομεί σε μια αισθητηριακή κατάσταση, σ' ένα βίωμα σωματικό και ψυχικό, κατά το οποίο σκόρπια στοιχεία από τον λόγο του αναλυόμενου, αισθητηριακά υπολείμματα από προηγούμενες συνεδρίες, είτε αυτά αφορούν τον λόγο είτε acting του αναλυόμενου, και χωρίς συνειδητή προσπάθεια, μέσω της μορφολογικής παλινδρόμησης δένονται σε μια «μορφή». Αυτή η μορφή είναι που θετικοποιεί το αρνητικό του τραύματος του αναλυόμενου. Με άλλα λόγια, ό,τι δεν μπορεί ο αναλυόμενος να συνδέσει λόγω της αρνητικής εγγραφής του τραύματος, το κάνει ο αναλυτής, θετικοποιώντας έτσι το αρνητικό του τραύματος.

Πάντως, μιλάμε για την ικανότητα του αναλυτή να κινείται όχι μόνο στον άξονα των ελεύθερων συνειρμών, αλλά και στον άξονα αναπαράσταση↔αντίληψη, σε μια αμφίδρομη βέβαια φορά.

Πολλές φορές η «μορφή» παίρνει τον χαρακτήρα μιας έντασης αισθητηριακής, ακριβώς επειδή το συναίσθημα έχει αποσυνδεθεί από την αναπαράσταση και επιστρέφει –μέσω μετάθεσης– στην αντίληψη, η οποία ενισχυόμενη μ' αυτόν τον τρόπο γίνεται πιο ισχυρή. Αυτή άλλωστε είναι η θέση του Φρόυντ για το όνειρο, όταν το 1932 (1933, *Νέες εισαγωγικές διαλέξεις*, S.E. XXII) λέει πως: «η αξία, η σημασία των ιδεών (σκέψεων) –οι οποίες έχουν απογυμνωθεί από το συναίσθημα– επιστρέφει στο όνειρο ως αισθητηριακή δύναμη στις εικόνες του ονείρου

[...] και αυτή η ένταση έχει περάσει από σημαντικά σε αδιάφορα στοιχεία» (σ. 21).

Αυτή την απογύμνωση των αναπαραστάσεων από το συναίσθημα και τη μετατόπισή του σε «ασήμαντα αντιληπτικά ερεθίσματα» τη διαπιστώνουμε, πιστεύω, στο εξής κλινικό παράδειγμα: ένας θεραπευόμενος, βγαίνοντας από τα εξωτερικά ιατρεία ενός νοσοκομείου, όπου έζησε έντονο άγχος, έβλεπε με απίστευτη καθαρότητα και ένταση τις επιγραφές στους δρόμους. Φαίνεται λοιπόν πως το συναίσθημα, μην επενδύοντας στις επώδυνες αναπαραστάσεις, μετατέθηκε στο εξωτερικό αντιληπτικό ερέθισμα των επιγραφών και του προσέδωσε τη μεγάλη αισθητηριακή ένταση.

Τι είναι λοιπόν εκείνο στο οποίο ο αναλυτής θα δώσει μορφή και στο οποίο ο αναλυόμενος δεν μπορεί; Θα μορφοποιήσει γεγονότα τραυματικά, τα οποία συνέβησαν στο παιδί πριν την έναρξη του λόγου και τα οποία το παιδί είδε ή άκουσε χωρίς να καταλαβαίνει, χωρίς –με άλλα λόγια– να μπορεί να αναπαραστήσει και επομένως να τους δώσει νόημα. Είμαστε στην περιοχή του αρνητικού του τραύματος (Freud, 1938: *Μωσής*).

Εξαιτίας λοιπόν της πρωιμότητας και της έντασης, αυτά τα βιώματα δεν έχουν μπει υπό την αιγίδα της ευχαρίστησης / δυσαρέσκειας και, φυσικά, είναι έξω από τον αναπαραστατικό ιστό. Το μη αναπαραστάσιμο και μη αναπαρασταθέν λοιπόν είναι εκείνο που λειτουργεί ως αρνητικό του τραύματος και το οποίο ο αναλυτής, μέσα από τη μορφολογική παλινδρόμηση και λειτουργώντας ως διπλό, θα θετικοποιήσει πλάθοντας τη μορφή. Μέσα από τη μορφοποίηση θα δώσει νόημα σ' αυτό που οι Botella ονομάζουν «μνήμη χωρίς ανάμνηση». Θα δώσει νόημα σε μια συνθήκη όπου αντί για «μνημονικό ίχνος» υπάρχει αυτό που λένε «αμνησιακό ίχνος» (ο Green μιλάει για «αμνησιακή μνήμη»).

Μέσα απ' αυτή την πολύ συνοπτική αναφορά μου στην έννοια της μορφοποίησης, βλέπουμε ότι προκύπτουν πολλά θεμελιώδη ζητήματα, η διερεύνηση των οποίων είναι προϋπόθεση για την κατανόηση αυτής της εργασίας της μορφοποίησης. Τέτοια θέματα, που αναπόφευκτα προκύπτουν, είναι: η έννοια της αντίληψης, των ψυχικών εγγραφών, της αναπαράστασης, του συναισθήματος, της ψευδαίσθησης, η έννοια του μη αναπαρασταθέντος και του μη αναπαραστάσιμου, του αρνητικού του τραύματος εντέλει, διότι αυτό είναι που θα μορφοποιηθεί. Επίσης, η λειτουργία της παλινδρόμησης –σε συνδυασμό με την έννοια του

αρνητικού του τραύματος– εμπλέκεται άμεσα στους προβληματισμούς μας.

Αλλά πριν δώσουμε δύο κλινικά παραδείγματα, όπου νομίζω ότι θα γίνει πιο κατανοητή η διαδικασία την οποία μελετάμε, να υπενθυμίσουμε πως η μορφολογική παλινδρόμηση είναι το πέρασμα από τη δευτερογενή στην πρωτογενή διαδικασία, δηλαδή σε κατώτερα στάδια πολυπλοκότητας, όπου προέχει η μετάβαση από τον λόγο στην εικόνα. Η αναπαράσταση λέξης αποεπενδύεται. Η μορφολογική παλινδρόμηση έχει ομοιότητες με την τοπική παλινδρόμηση, φαίνεται δηλαδή το «εγώ» να κρατάει μεν μια συνοχή, κατώτερη όμως απ' αυτήν της τοπικής. Κατορθώνει επομένως να συνθέτει ετερόχρονα και ετεροβαρή στοιχεία, και το αποτέλεσμα αυτής της σύνθεσης είναι η μορφή.

Ας δούμε τώρα το τυπικό κλινικό παράδειγμα των Botella και στη συνέχεια θ' αναφερθώ στη δική μου κλινική εμπειρία. Πρόκειται για την ψυχοθεραπεία ενός τετράχρονου αγοριού, το οποίο σε μικρότερη ηλικία είχε υποστεί χειρουργικές επεμβάσεις και του οποίου ο λόγος ήταν δύσκολα κατανοητός. Στη διάρκεια της θεραπείας έπαιρνε ένα δοχείο με κόλλα και εισέπνεε με πάθος ή ξάπλωνε κάτω από τις ακτίνες του ήλιου και ήταν σαν να τις «απορροφούσε» με τα μάτια ανοιχτά. Εκείνο που το ενδιέφερε ιδιαίτερα ήταν να κάνει ένα θόρυβο βγάζοντας έναν ήχο: γκρ!!...γκρ!!...

Ο αναλυτής έκανε διάφορες παρεμβάσεις-ερμηνείες, συνδέοντας τη συμπεριφορά του αυτή με βιώματα τα οποία υποτίθεται πως είχε το παιδί από τις νοσηλείες του στο νοσοκομείο (π.χ. οι μυρωδιές και τα φώτα στο νοσοκομείο θα ήταν πολύ έντονα, θα ανέπνεε δύσκολα, και όλα αυτά θα οδηγούσαν στο γκρ...γκρ...). Τίποτα δε γινόταν, ο αναλυτής ένιωθε απογοητευμένος, ώσπου μια μέρα, την ώρα της συνεδρίας, ο αναλυτής είχε –ιδού το αντιληπτικό– κάτι σαν εφιάλτη: «είδε» έναν λύκο και είπε στο παιδί: «γκρ...γκρ... φοβάσαι τον λύκο». Χωρίς να το σκεφτεί, άρχισε να μιμείται τον λύκο. Το παιδί, τρομοκρατημένο, του έκανε νόημα να σταματήσει. Συνήλθε γρήγορα και βγαίνοντας στον διάδρομο, όταν τελείωσε η ώρα, άρχισε να λέει στον κόσμο «γκρ...γκρ...ο λύκος». Αυτό ήταν η αρχή μιας σειράς μεταλλαγών στο παιδί, και αργότερα μπόρεσε ο αναλυτής να κάνει συνδέσεις.

Προφανώς, ίχνη πραγματικότητας από την ιστορία του παιδιού (μυρωδιές, φώτα κ.λπ.) υπήρχαν, αλλά δεν είχαν μπει υπό την αιγίδα των αναπαραστάσεων. Πιθανότατα, παρέμεναν ως αντιληπτικά στοιχεία, ως

αντιληπτικά ίχνη. Εδώ, πρέπει να διακρίνει κανείς τα αντιληπτικά από τα αναπαραστατικά ίχνη. Πιθανόν, επίσης, μέσα από τις σκηνές του θορύβου «γκρ...γκρ...» το παιδί να προσπαθούσε να αναπαραστήσει, χωρίς όμως αποτέλεσμα.

Θέλω όμως να υπογραμμίσω κάτι που νομίζω ότι αφορά την ουσία της όλης εργασίας. Η μορφή, η φιγούρα του λύκου δεν αφορούσε –στην αρχή τουλάχιστον– μια στοματική-καταβροχθιστική σχέση με τον αναλυτή και το άγχος αποχωρισμού. Λειτουργήσε και έδρασε κατά του άγχους της μη-αναπαράστασης. Το παιδί χρησιμοποίησε τη φιγούρα του λύκου ως έναν οργανωτή κατά του άγχους που του προκάλεσε το μη-αναπαραστατικό. Μόνο αργότερα μπόρεσε να κάνει ο αναλυτής ερμηνείες όπως: «όταν πρέπει να με αφήσεις, είσαι τόσο θυμωμένος που θα ήθελες να με φας, να με γραπώσεις, όπως ο λύκος» κ.λπ. Όταν δηλαδή είχε εγκατασταθεί η σχέση με το αντικείμενο, τότε μόνο αυτές οι ερμηνείες είχαν νόημα.

Να τώρα η δική μου κλινική εμπειρία: ένας αναλυόμενος άρχισε προοδευτικά να μη μιλάει κατά τη διάρκεια των συνεδριών και ένιωθε δυσφορία. Όταν αρχίσαμε την ανάλυση, μου είχε περιγράψει μια σκηνή από την παιδική του ηλικία, όταν στην επαρχία, όπου έκανε διακοπές, τον κυνήγησε ένα βόδι και ο ίδιος έμεινε ακίνητος, πέτρωσε. Μου είχε πει: «Το βόδι ορμά». Στις συνεδρίες λοιπόν που δενμίλαγε ένιωθα κι εγώ δυσφορία, απομακρυνόμουν, δεν τον σκεπτόμουν και είχα ανησυχία. Σε μια στιγμή, σχεδόν αιφνίδια, του λέω: «Το πόδι ορμά». Μου λέει: «Το πόδι ορμά;». Τότε εγώ «άκουσα» τι του είχα πει και ήρθε στη σκέψη μου η εικόνα ενός κομμένου ποδιού. Μου είπε τότε πως αυτόν τον καιρό είναι κάτι που τον ανησυχεί και προσπαθεί να ξεχάσει: ότι πρέπει να κάνει μια εγχείριση στο πόδι. Την επομένη μού λέει πως «από ένστικτο» ρώτησε τον πατέρα του για την παιδική του ηλικία. Αυτός του απάντησε πως, όταν ήταν δύο χρονών, έκανε μια εγχείριση βουβωνοκήλης, αλλά είχε επιπλοκές και έμεινε στο νοσοκομείο πολύ περισσότερο απ' ό,τι συνήθως. Εκεί, δεν έτρωγε, ήταν αποσυρμένος, και οι γονείς –όπως λέει ο πατέρας– φοβόντουσαν ότι θα πεθάνει.

Δεν ήταν επομένως ότι εγώ βρέθηκα στη θέση της απελπισίας του μικρού παιδιού στο νοσοκομείο και, μέσα από τη μορφολογική παλινδρόμηση, «είδα» το πόδι του, το οποίο εκείνος δεν μπορούσε να ανακαλέσει; Ήταν για εκείνον μια αμνησιακή μνήμη; Ζούσε, δηλαδή, τη δυσφορία, αλλά δεν μπορούσε να της δώσει νόημα; Φυσικά, η εικόνα του

ποδιού, όπως και εκείνη του λύκου στο προηγούμενο παράδειγμα, δεν είναι –καθόλου μάλιστα– απαλλαγμένη από αντιμεταβιβαστικά φορτία. Φυσικά, μίλαγα και για το δικό μου πόδι ή για τον δικό του λύκο ο αναλυτής του παιδιού. Αλλά είναι ακριβώς αυτή η συνήχηση, η συνάντηση στο πλαίσιο του διπλού, η οποία καταξιώνει την εργασία της ψυχικής μορφοποίησης.

Τελειώνοντας, θέλω να επισημάνω πως συναφείς έννοιες και λειτουργίες με την ψυχική μορφοποίηση συναντάμε και σε άλλες θεωρητικές κλινικές οντότητες. Βρίσκουμε ομοιότητες, αλλά και διαφορές. Τέτοια είναι η θεωρία του Φρόντ για τις «κατασκευές». Οι κατασκευές στη φροϋδική κλινική όμως διαφέρουν απ' αυτήν της μορφοποίησης, αφού στις κατασκευές δεν έχουμε μορφολογική παλινδρόμηση. Αντίθετα, ο αναλυτής λειτουργεί περισσότερο με το σύστημα του συνειδητού.

Ο Viderman, από την πλευρά του, με τη δική του θεωρία περί «κατασκευών στην ψυχανάλυση», η Aulagnier με την ιδέα της περί του πηκτογράμματος και ο M. de M'Uzan με τη «χίμαιρα», ο Bion τέλος με την προβληματική της ονειροπόλησης συναντώνται και χιάζονται, θα λέγαμε, με αυτήν της ψυχικής μορφοποίησης. Οι σχέσεις όμως και οι διαφορές μεταξύ αυτών των κλινικοθεωρητικών κορμών ίσως αποτελέσουν το αντικείμενο μιας άλλης εργασίας.

Βιβλιογραφία

Botella C. and S. (2001), "Figurabilité et régrédience", *Report to the 61st congress of French speaking psychoanalysts, Revue française de psychanalyse*, αρ. 4, τ. XIV

Botella C. and S. (2005), *The work of figurability*, Bruner-Routledge

Freud S. (1900), *The interpretation of dreams*, κεφ. VII, S.E. IV, V

Freud S. (1915), *The unconscious*, S.E. XIV

Freud S. (1925), *A note upon the mystic Writing-Pad*, S.E. XIX

Freud S. (1937), *Constructions in Analysis*, S.E. XIII

Freud S. (1939), *Moses and Monotheism*, S.E. XIII

Βασίλης Δημόπουλος

